

Reykjavík,
13. mars 2019.

Allsherjar- og menntamálanefnd Alþingis
Alþingi v/Austurvöll

Nefndarsvið Alþingis hefur fyrir hönd Allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis óskað eftir umsögn Landssamtakanna Geðhjálpar um tillögu til þingsályktunar um endurskoðun núgildandi lögræðisлага, 53. mál.

Réttur Íslendinga til að ráða eigin lífi er grundvallaður í gildandi lögræðislögum frá árinu 1997. Lögin eru fæstum ofarlega í huga frá degi til dags því sjaldgæft er að réttur fullveðja, heilbrigðs fólks til að ráða eigin lífi sé dreginn í efa. Öðru máli gegnir um fólk með geðraskanir því nánast daglega er einhver í þeim hópi sviptur ákvarðanavaldi yfir eigin lífi eða beittur þvingun á einhvern hátt á grundvelli laganna.

Landssamtökin Geðhjálp hafa barist fyrir bættum mannréttindum fólks með geðrænan vanda í hartnær 40 ár. Samtökin hafa lagt hart að sér til að tryggja fólki í þessum sporum sömu mannréttindi og öðrum þjóðfélagsþegnum. Því miður hefur þessi barátta þó ekki skilað tilætluðum árangri. Alltof hægt hefur miðað í að stuðla að ásættanlegum breytingum svo enn er við lýði hrópandi mannamunur í mannréttindum gagnvart fólki með geðrænan vanda.

Geðhjálp fagnar framkominni þingsályktunartillögu um að skipuð verði þingmannanefnd um endurskoðun gildandi lögræðisлага með hliðsjón af Samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks. Með endurskoðun laganna til samræmis við samninginn yrði stigið ómetanlegt skref til að tryggja fólki með geðrænan vanda vald yfir eigin lífi, frelsi og óttaleysi gagnvart því að vera beitt hvers kyns þvingandi meðferð.

Gildandi lögræðislög fela ekki aðeins í sér almenna mismunun gagnvart fólki með geðraskanir eins og getið er um í greinargerð með þingsályktunartillögunni. Sumar lagagreinar lögræðislaganna á borð við víðar heimildir til nauðungarvistunar og þvingandi meðferðar ganga beinlínis gegn ákvæðum Samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks og hafa verið gagnrýndar af svokallaðri CPT-nefnd (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment).

CPT-nefndin beindi því til að mynda til íslenskra stjórnvalda að þrengja skilyrði nauðungarvistunar úr því að viðkomandi sýndi einkenni alvarlegs geðsjúkdóms í að hann/hún væri sjálfum sér eða öðrum hættulegur fyrir nokkrum árum. Skemmst er frá því að segja að stjórnvöld kusu að líta framhjá þessum eðlilegu tilmælum og samsvarandi óskum Geðhjálpar um að miðað væri við skaðalögmál John Stuart Mills við síðustu endurskoðun lögræðislaganna árið 2015.

Með sama hætti hefur nefnd um Samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks vakið athygli íslenskra stjórnvalda á því að svokallað *staðgengilsákvæðanatöku* skuli leyst af hólmi með *studdri ákvarðanatöku* samkvæmt samningnum. Stjórnvöld hafa haldið því fram að svokallað *talsmannakerfi* uppfylli kröfu samningsins um *studda ákvarðantöku*. Geðhjálp og fleiri aðilar hafa bent á að slíkt fari fjarri því fólk með geðraskanir hafi almennt ekki aðgang að talsmanni enda hafi fáir séð sér hag í að sækja námskeið fyrir talsmenn af þeirri einföldu ástæðu að starfið sé ólaunað.

Geðhjálp og fleiri mannréttinasamtök hafa margsinnis bent á neikvæðar afleiðingar hvers kyns frelsisviptinga og þvingana á fólk með geðrænan vanda. Fjölmörg dæmi eru um að slík reynsla sitji í fólkum jafnvel áratugum eftir að atburðurinn á sér stað. Ótaldar eru afleiðingar þvingunar á samskipti viðkomandi við aðstandendur, vini og fagfólk til framtíðar. Með sama hætti líta samtökin alvarlegum augum að þvingun í meðferð virðist færast í vöxt á íslenskum heilbrigðisstofnunum. Brýnt er að Alþingi beiti sér fyrir viðeigandi lagabreytingum til að draga úr hættunni á slíkum mannréttindabrotum gagnvart veiku fólkum á opinberum stofnunum.

Breytingar á lögræðislögum kalla á nýjar, mannúðlegar leiðir til að koma til móts við fólk í ójafnvægi vegna geðraskanana. Geðhjálp vill að litið verði til árangursríkra aðferða eins og *samtalsmeðferðar*, *skjólshúss* og *Opins samtals* til að stuðla að mannréttindamiðaðri geðheilbrigðisþjónustu. Síðast en ekki síst vekja samtökin athygli á því að rannsóknir hafa sýnt fram á að svokölluð *fyrirframgerð ákvarðantaka* hafi dregið úr þvingun í meðferð um 50% í einu af fylkjum Bandaríkjanna.

Endurskoðun lögræðis laga er flókið ferli. Geðhjálp vekur athygli á því að nokkrar nágrannapjóðir Íslendinga hafa þegar hafið og jafnvel lokið endurskoðun lögræðis laga til samræmis við Samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks og er sérstaklega bent á fordæmi Íra í því sambandi. Athyglisvert er að skoða hvaða leiðir hafi verið farnar þar í landi til að koma til móts við ákvæði samnings og þar með tryggja fólkum með geðröskun grundvallarmannréttindi til jafns við aðra.

Geðhjálp hvetur Alþingi til að samþykkja þingsályktunartillöguna og leggja þar með sitt lóð á vogarskálar mannréttindabaráttu fólks með geðröskun og geðfötlun. Samtökin ítreka að með endurskoðun laganna til samræmis við Samning Sameinuðu þjóðanna yrði stigið ómetanlegt skref til að tryggja þessum hópi sambærileg mannréttindi og öðrum þjófélagsþegnum.

Virðingarfyllst fyrir hönd Landssamtakanna Geðhjálpar,

Hrannar Jónsson, formaður.

